

Богдана Ратушна

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри права
Львівського національного університету
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
(Львів, Україна)
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2645-9242
bogdana.ratyshna@gmail.com

DOI: 10.33498/louu-2026-02-109

УДК 342.731:347.94:355.211(477)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО ДОКАЗУВАННЯ ЩИРОЇ ВІРИ У СПРАВАХ ПРО СУМЛІННУ ВІДМОВУ ВІД НОСІННЯ АБО ВИКОРИСТАННЯ ЗБРОЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено на загальнотеоретичному рівні деякі особливості судового доказування щирих релігійних переконань (віри), на підставі яких особа сумлінно відмовляється від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні.

На підставі аналізу Конституції України, Указу Президента України "Про введення воєнного стану" від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, Закону України "Про альтернативну (невійськову) службу", Закону України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" виявлено, що право на альтернативну службу, яке мають громадяни України, які належать до релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю та служби у Збройних Силах України (ч. 4 ст. 35 Конституції України), не може бути реалізоване в умовах воєнного стану в Україні, адже чинне законодавство не передбачає механізму проходження альтернативної (невійськової) служби під час мобілізації в умовах воєнного стану. Такі прогалини в законодавстві спричинили появу значної кількості судових проваджень в українських судах щодо притягнення до юридичної відповідальності осіб, які відмовляються від носіння або використання зброї через свої релігійні переконання.

На підставі здійсненого дослідження сформульовано висновки про те, що предмет доказування у таких справах має включати факт наявності в особи релігійних переконань (віри); щирість таких релігійних переконань (віри) та виникнення (формування) щирих релігійних переконань у період до повномасштабного вторгнення в Україну.

Такі обставини предмета доказування можуть встановлюватись у межах кримінального, адміністративного чи цивільного судочинства за допомогою усього переліку процесуальних джерел доказів, які, незалежно від виду національного судочинства, тяжіють до уніфікації.

Окреслено перелік належних і допустимих доказів (документів від релігійних громад, свідчень, підтверджень попередньої діяльності та ін.), що можуть підтверджувати сумлінну відмову від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні.

Встановлено, що суди в означеній категорії справ мають встановити наявність у особи щирої віри, використовуючи стандарт доказування "поза розумними сумнівами" (у кримінальному та адміністративному судочинстві). У цивільному судочинстві такі обставини справи мають бути встановлені з достатньою достовірністю.

Ключові слова: судове доказування; щира віра; стандарт доказування; практика Верховного Суду.

© Богдана Ратушна, 2026

В Україні діє режим воєнного стану, спричинений повномасштабним вторгненням росії та запроваджений Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022[1]. У зв'язку з цим постала нагальна потреба максимального залучення усіх громадян нашої держави до захисту Батьківщини та виконання конституційного обов'язку захисту України, передбаченого у ст. 65 Основного Закону[2]. Цей обов'язок деталізується та конкретизується низкою спеціалізованих законів. Ці законодавчі акти створюють комплексну правову базу, яка регулює різні аспекти виконання цього обов'язку, від загальної військової служби до мобілізаційних заходів і альтернативних форм участі в обороні. Однак правовий режим воєнного стану передбачає тимчасове, зумовлене загрозою національній безпеці, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина. Такі обмеження можуть застосовуватись, зокрема, у зв'язку з проведенням мобілізаційних заходів. У цьому контексті окремої уваги заслуговує правовий порядок реалізації ст. 35 Конституції України, яка гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Частина 4 статті 35 Конституції України передбачає, що у разі, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Закон України "Про альтернативну (невійськову) службу"[3] визначає, що право на альтернативну службу мають громадяни України, які належать до релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю та служби у Збройних Силах України. Перелік таких релігійних організацій затверджується Кабінетом Міністрів України.

Водночас цей Закон був розроблений і застосовувався переважно в контексті строкової військової служби у мирний час. Його застосування під час мобілізації в умовах воєнного стану в Україні стало предметом гострих дискусій та спричинило низку проблем у правозастосовній практиці насамперед через те, що чинне законодавство не передбачає механізму проходження альтернативної (невійськової) служби під час мобілізації в умовах воєнного стану. Закон України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію"[4] не містить положень, які б звільняли від мобілізації осіб з релігійними переконаннями або дозволяли їм проходження альтернативної служби в умовах воєнного стану.

[1] Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 25.10.2025).
[2] Конституція України від 28 червня 1996 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.10.2025).
[3] Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1975-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> (дата звернення 25.10.2025).
[4] Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 25.10.2025).

pravoua.com.ua

Проблеми реалізації конституційного права на альтернативну (невійськову) службу в умовах воєнного стану в Україні спричинилися до значної кількості судових проваджень в українських судах щодо притягнення до юридичної відповідальності осіб, які відмовляються від виконання військового обов'язку, зокрема від носіння або використання зброї, через свої релігійні переконання. Запорукою справедливого розгляду та вирішення судами таких категорій справ, як і будь-яких інших, є належне доказування обставин справи.

Проблеми судового доказування не обділені науковою увагою дослідників процесуальних галузей права і почасти є предметом активних обговорень (В. Гмирко, В. Вапнярчук, Т. Цюра, Д. Луспеник та ін). Однак особливості судового доказування у справах про сумлінну відмову особи від носіння та використання зброї через свої релігійні переконання в умовах воєнного стану в Україні нині не викликали особливого наукового інтересу, хоча у практичній площині означена проблема стоїть гостро.

Метою статті є комплексний аналіз специфіки процесу судового доказування наявності щирих релігійних переконань особи, що виключають можливість носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні, а також розробка практичних рекомендацій щодо перевірки правдивості таких тверджень судом.

За час повномасштабного вторгнення суди України напрацювали великий масив судової практики у справах про сумлінну відмову особи від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану. Значна кількість таких судових проваджень здійснювалась у касаційному порядку Верховним Судом. З цього приводу є позиція Верховного Суду[5], відповідно до якої сама лише належність до тієї чи іншої релігійної організації, віровчення якої забороняє користування зброєю, не є безумовною підставою для звільнення від мобілізації.

Крім цього, відповідно до правового висновку об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду за результатами розгляду справи № 573/838/24[6], законодавство України не передбачає виключення з обов'язку проходити військову службу за призовом під час мобілізації, яке ґрунтується на релігійних або інших переконаннях. Такі переконання не можуть бути підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності у разі її ухилення від мобілізації у значенні ст. 336 Кримінального кодексу України[7] (далі – КК України).

[5] Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 02 травня 2024 р. у справі № 344/12021/22 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118893514> (дата звернення 25.10.2025).

[6] Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 27 жовтня 2025 р. у справі № 573/838/24 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131495382> (дата звернення 25.10.2025).

[7] Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 25.10.2025).

В аналізованому рішенні Верховного Суду зазначено, що за обставинами кримінального провадження суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ст. 336 КК України за те, що він, будучи придатним за станом здоров'я до військової служби, без поважних причин не прибув до територіального центру комплектування та соціальної підтримки для направлення до військової частини з метою проходження служби. У касаційній скарзі захисник зазначив, що обвинувачений мав підстави для добросовісної відмови від проходження військової служби, оскільки така відмова ґрунтувалася на його щирих релігійних переконаннях, несумісних із виконанням будь-якої військової служби, включно зі службою без зброї, а також на його належності до релігійної організації Свідків Єгови, віровчення якої категорично виключає можливість такої служби.

Оцінюючи зазначені касаційні вимоги, об'єднана палата зауважила, що призов за мобілізацією може зумовлювати виконання військового обов'язку небойового характеру, що не потребує носіння та використання зброї (ремонт техніки, вивезення поранених, будівництво укріплень тощо). Об'єднана палата визнала, що впроваджена законом неможливість відмовитися від військової служби через переконання означає, що таке обмеження має застосовуватися пропорційно до мети, що ставиться, навіть під час захисту Вітчизни від агресії. Міркування, пов'язані з переконаннями, не можуть бути повністю виключені під час війни, тому призов на військову службу під час мобілізації автоматично не скасовує права на сумлінну відмову від носіння або використання зброї[8].

Тож особа, будучи призваною на військову службу під час мобілізації, має право на сумлінну відмову від носіння або використання зброї і може обстоювати це право в судах. Запорукою реалізації цього права є наявність у особи щирої віри, яка проявляється в її релігійних переконаннях.

Факт наявності релігійних переконань як підстави для реалізації права на сумлінну відмову від носіння або використання зброї може встановлюватися судом у межах:

– *кримінального судочинства:* якщо особа притягується до кримінальної відповідальності за ухилення від мобілізації (ст. 336 КК України) і посилається на свої релігійні переконання як на обставину, що виключає її вину або пом'якшує її;

– *адміністративного судочинства:* у випадку оскарження дій (бездіяльності) або рішень територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), які не врахували релігійні переконання особи;

– *окремого провадження в цивільному судочинстві (теоретично):* хоча це менш поширений шлях у контексті мобілізації. В окремому провадженні можуть встановлюватися факти, що мають юридичне значення.

pravoua.com.ua

[8] Постанова Верховного Суду від 27 жовтня 2025 р. у справі № 573/838/24 (н 6).

Основою *предмета доказування* в означених категоріях справ є обставини, які свідчать про наявність у особи щирої віри, що проявляється в релігійних переконаннях, їх послідовність та незмінність. Тут варто зазначити, що етимологічний аналіз терміна "віра", здійснений науковцями, визначає такі її значення, як вірність, служіння, щирість, переконаність, істинність, правильність[9].

Доведення щирості віри та релігійних переконань, як і інших обставин, що мають значення для судової справи, має здійснюватись за допомогою таких процесуальних засобів доказування, як: допит свідків, дослідження письмових чи речових доказів, з-поміж них і електронних, та висновків експертів. Слід зазначити, що такий перелік процесуальних засобів доказування (джерел доказів) є, по суті, уніфікованим для будь-кого виду судочинства України (ст. 74 Цивільного процесуального кодексу України[10], ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України[11], ст. 72 Кодексу адміністративного судочинства України[12]).

При доведенні щирості релігійних переконань суди мають вимагати надання вагомих доказів наявності таких переконань і того, що вони є глибокими, свідомими та щирими. До таких доказів може належати довідка від релігійної організації, яка зареєстрована відповідно до Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації"[13], про належність особи до такої організації та про віровчення, яке забороняє використання зброї. Без сумніву, однієї лише довідки для доведення щирості переконань *недостатньо*. Суду мають бути надані інші *письмові* докази (наприклад, особисті щоденники та записники), а також *речові* та *електронні* докази, зокрема фото- та відеодокази активної участі особи в релігійних обрядах та інших заходах релігійної громади.

Також важливим у контексті досліджуваної проблеми є встановлення такої обставини, як відсутність в особи попереднього досвіду військової служби. Однак цю обставину не варто вважати вирішальною при доведенні щирості релігійних переконань, адже особа могла увірувати та отримати щирі релігійні переконання як у молодому, так і у середньому чи у старшому віці, зокрема після проходження військової служби в попередній період свого життя.

Окрім цього, вагомим доказом послідовності поведінки особи протягом тривалого часу, що свідчить про її глибокі релігійні переконання, є наявність

[9] О Кузнєцов, 'Психологічний аналіз феномену віри у науковому пізнанні' [2017] 1(11) Психологія і особистість 289.

[10] Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення 25.11.2025).

[11] Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 25.11.2025).

[12] Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 26.11.2025).

[13] Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення 26.11.2025).

звернення із заявою до ТЦК та СП (військкомату) про бажання пройти альтернативну службу з посиланням на релігійні переконання. Така заява може бути подана ще до отримання повістки або відразу після її отримання.

Показання свідків (представників релігійної громади, інших осіб) також можуть засвідчити щирість віри особи, дотримання нею релігійних настанов у повсякденному житті. Встановлення зазначених обставин допоможе підтвердити послідовність поведінки особи протягом тривалого часу та сформувати в суду переконання про її щиру віру.

Чи доцільно використовувати для доказування віри висновок експерта? Та який вид експертизи був би доцільний у цьому разі? Висловлюються міркування про те, що наявність щирих релігійних переконань зможе підтвердити висновок релігієзнавчої експертизи[14]. Слід зазначити, що в Україні немає окремого закону, який би врегульовував проведення такої експертизи, але такий вид експертних досліджень є інструментом, визначеним у рамках Закону України "Про свободу совісті та релігійні організації" та інших законодавчих актів (зокрема, пов'язаних із забороною пропаганди агресії). Релігієзнавча експертиза проводиться, щоб визначити, чи має релігійна організація "ознаки афілійованості" з закордонними центрами (особливо в РФ), і має наслідки, як-от припинення договорів користування майном.

Видається, що для встановлення наявності чи відсутності в особи щирої віри доцільно проводити судово-психологічну експертизу, адже такий вид експертних досліджень проводиться 'для дослідження індивідуально-психологічних властивостей особистості, індивідуальних особливостей психічних процесів і станів підекспертного, що має значення для встановлення істини в конкретній справі'[15].

Іншою важливою обставиною в контексті досліджуваної проблеми є часовий (темпоральний) аспект наявності в особи релігійних переконань. На думку С. Рабіновича, темпоральним рубежем виникнення в особи релігійних переконань може бути дата початку повномасштабної агресії або інша, більш рання, дата[16]. Слід погодитись із висловленими поглядами з метою виключення маніпулятивних тверджень про виникнення в особи щирої віри саме в період повномасштабного вторгнення, Суди мають вважати належними ті докази, що свідчать про існування в особи щирих релігійних переконань у період до початку повномасштабної російської агресії.

Безперечно, що усі вищевказані докази мають бути належними, допустимими, достовірними та достатніми для того, щоб Суд, дотримуючись усіх

[14] С Рабінович, 'Заміна виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою як позитивне зобов'язання держави в умовах воєнного стану: pro et contra' [2025] 2 Український часопис конституційного права 45 https://doi.org/10.30970/jcl.2.2025.4.

[15] М-Л Чепа, 'Про предмет і об'єкт судово-психологічної експертизи' [2007] 3(5) Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами 290–299.

[16] Рабінович (н 14) 45–76.

pravoua.com.ua

процесуальних вимог їх дослідження, міг на їх основі встановити наявність чи відсутність у особи щирої віри та релігійних переконань.

Особливої уваги заслуговує питання стандарту доказування, який має бути застосований судом при встановленні факту наявності в особи щирої віри. Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання залишається в центрі уваги наукової спільноти. Проте серед українських науковців немає єдиного розуміння цього поняття.

Значного поширення набуває уявлення про те, що знання, які одержує суд в процесі судового пізнання, не можна вважати абсолютно істинними, оскільки завжди мають певний ступінь ймовірності. Висловлюються міркування про те, що під істиною потрібно розуміти не повну доведеність вини особи у скоєнні злочину, а тільки високий ступінь ймовірності такої винуватості, а 'встановлення фактичних обставин справи характеризується високим ступенем ймовірності наближення до істини, "просування до істини"'[17], що в літературі одержало назву – *стандарт доказування.* Інші науковці висловлюють схожі міркування[18].

Ці погляди, гадаємо, заслуговують на увагу, оскільки в них вказується на зв'язок стандарту доказування з якістю судового знання та його ймовірністю, що, на нашу думку, є виправданим. Вважаємо, що в судовому правозастосуванні істинне знання можливе лише щодо встановлення окремих, одиничних фактів. Результат судового пізнання як цілісна картина обставин справи у різних видах судових проваджень мозаїчно складається з суми знань про окремі факти, одні з яких можуть бути об'єктивно *істинними* (наприклад, знання про факт вчинення злочину, про розмір заподіяної матеріальної шкоди), інші ж – *ймовірними* (наприклад, висновок експерта про те, що позивач у момент укладення договору не розумів значення своїх дій, знання про мотиви злочину та про форму вини). Тому ймовірність *завжди* тією чи іншою мірою наявна в судовому знанні[19].

Отже, стандарт доказування – це умовна межа, кількісна характеристика знань (доказів), що переходить у якість, достатню для винесення правосудного рішення, тобто певний рівень переконаності суду в істинності обставин, що є основою для ухвалення рішення. Вона розглядає його як критерій достовірності результатів судового пізнання, що визначає мінімально необхідний рівень доказів для встановлення обставин справи.

Ключові аспекти стандарту доказування:

– *Якісна оцінка доказів:* Суд досліджує докази та оцінює їх якість і кількість, доки не досягне певного рівня розуміння.

[17] В Гмирко, *Доказування в кримінальному процесі: діяльнісна парадигма. Теоретичний аналіз. Проблематизація. СМД-репрезентація* (АМСУ 2010) 137.

[18] М Погорецький, О Міцкан, 'Стандарт доказування "достатня підстава" у кримінальному процесі України' [2019] 3 Вісник кримінального судочинства 31–42 https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/31-42.

[19] Б Ратушна, 'Належне доказування у судовому правозастосуванні України в світлі практики Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичне дослідження)' (дис канд юрид наук, 2014) 67–68.

– *Суб'єктивне переконання:* Стандарт доказування пов'язаний із суб'єктивним переконанням судді, але воно має базуватися на об'єктивних доказах.

– *Межа між достатнім і недостатнім:* Це та точка, де суд вважає, що зібраної інформації достатньо для справедливого вердикту.

– *Процесуальна функція:* Стандарт доказування встановлює вимоги до того, наскільки "доведеними" мають бути факти, щоб на їх основі будувати рішення.

Хоча термін "стандарт доказування" не є прямо закріплений у процесуальному законодавстві, він відображає систему принципів та уявлень про мету доказування у різних видах судочинства. Так, у кримінальному та адміністративному судочинстві суди мають дійти внутрішнього переконання, що обставини встановлені поза розумним сумнівом. У цивільному судочинстві діє стандарт доказування, відповідно до якого суди мають встановити обставини справи з достатньою достовірністю[20]. Стандарт судового доказування у справах про сумлінну відмову від носіння та використання зброї в умовах воєнного стану в Україні має відображати особливості того виду судочинства, у якому встановлюються такі обставини.

Тож прогалини в національному законодавстві стосовно можливості проходження альтернативної служби в умовах воєнного стану поставили під сумнів можливість реалізації конституційного права на свободу світогляду і віросповідання та спричинили появу численної кількості судових справ щодо сумлінної відмови від носіння чи використання зброї в умовах воєнного стану в Україні. У зв'язку з цим проблема належного доведення наявності щирої віри стала справжнім викликом для українських судів, які розглядають такі категорії справ.

На підставі аналізу чинного процесуального законодавства та правових позицій Верховного Суду стосовно доведення в судовому порядку щирої віри в справах про сумлінну відмову від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні доцільно сформувати висновки про те, що основою предмета доказування в таких справах є факт наявності в особи релігійних переконань (віри); їх щирість, а також виникнення (формування) таких переконань у період до повномасштабного вторгнення.

До засобів доказування (джерел доказів), які суди мають застосовувати для встановлення вищенаведених обставин, варто зарахувати увесь перелік процесуальних джерел доказів, які, незалежно від виду національного судочинства (кримінальне, адміністративне, цивільне), тяжіють до уніфікації.

Дослідження результатів судово-психологічної експертизи є вагомим психологічним маркером, який уможливлює суду відрізнити справжні релігійні переконання від маніпулятивних спроб ухилення від мобілізації.

[20] Ратушна (н 19) 67–68.

pravoua.com.ua

Важливим аспектом судового доказування вищеозначених обставин є досягнення судом певного стандарту доказування, який, будучи критерієм достовірності результатів судового пізнання, визначає певний рівень переконаності суду в істинності обставин, що є основою для ухвалення рішення. У кримінальному та адміністративному судочинстві суди у справах про сумлінну відмову від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні мають встановити наявність у особи щирої віри поза розумними сумнівами. У цивільному судочинстві такі обставини справи мають бути встановлені з достатньою достовірністю.

Безперечно, особливості належного встановлення обставин справи про сумлінну відмову від носіння або використання зброї в умовах воєнного стану в Україні потребують більш детального дослідження, адже судове доказування – це складна багатогранна процесуальна діяльність. Тому активне долучення науковців і правників-практиків до обговорення і вирішення цих проблем, без сумніву, матиме позитивний вплив на якість здійснення правосуддя у зазначеній категорії судових справ і збагатить теорію доказування новими науковими здобутками.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Hmyrko V, *Dokazuvannia v kryminalnomu protsesi: diialnisna paradyhma. Teoretychnyi analiz. Problematyzatsiia. SMD-reprezentatsiia* (AMSU 2010) (in Ukrainian).

Journal articles

2. Chepa M-L, 'Pro predmet i ob'iekt sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy' [2007] 3(5) Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy 290–299 (in Ukrainian).
3. Kuznietsov O, 'Psykholohichnyi analiz fenomenu viry u naukovomu piznanni' [2017] 1(11) Psykholohiia i osobystist 289 (in Ukrainian).
4. Pohoretskyi M, Mitskan O, 'Standart dokazuvannia "dostatnia pidstava" u kryminalnomu protsesi Ukrainy' [2019] 3 Visnyk kryminalnoho sudochynstva 31–42 https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/31-42 (in Ukrainian).
5. Rabinovych S, 'Zamina vykonannia viiskovoho obov'iazku alternatyvnoiu (neviiskovoiu) sluzhboiu yak pozytyvne zobov'iazannia derzhavy v umovakh voiennoho stanu: pro et contra' [2025] 2 Ukrainskyi chasopys konstytutsiinoho prava 45 https://doi.org/10.30970/jcl.2.2025.4 (in Ukrainian).

Theses

6. Ratushna B, 'Nalezhne dokazuvannia u sudovomu pravozastosuvanni Ukrainy v svitli praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny (zahalnoteoretychne doslidzhennia)' (dys kand yuryd nauk, 2014) (in Ukrainian).

Богдана Ратушна

Bohdana Ratushna

FEATURES OF JUDICIAL PROOF OF SINCERE BELIEF IN CASES OF CONSCIENTIOUS REFUSAL TO CARRY OR USE WEAPONS UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

Abstract. The article examines, at a general theoretical level, some features of judicial evidence of sincere religious beliefs (faith) on the basis of which a person conscientiously refuses to carry or use weapons in conditions of martial law in Ukraine.

Based on an analysis of the Constitution of Ukraine, the Decree of the President of Ukraine "On the Introduction of Martial Law" dated 24 February 2022 No. 64/2022, the Law of Ukraine "On Alternative (Non-Military) Service in Ukraine", and the Law of Ukraine "On Mobilisation Preparation and Mobilisation", it has been found that the right to alternative service, which is enjoyed by citizens of Ukraine who belong to religious organisations whose beliefs do not allow the use of weapons and service in the Armed Forces of Ukraine (Part 4 of Article 35 of the Constitution of Ukraine), cannot be exercised under martial law in Ukraine, as the current legislation does not provide for a mechanism for alternative (non-military) service during mobilisation under martial law. Such gaps in the legislation have led to a significant number of court proceedings in Ukrainian courts to bring to justice persons who refuse to carry or use weapons because of their religious beliefs.

Based on the research conducted, conclusions have been drawn that the subject of proof in such cases should include the fact of a person's religious beliefs (faith); the sincerity of such religious beliefs (faith); and the emergence (formation) of sincere religious beliefs in the period prior to the full-scale invasion of Ukraine.

Such circumstances of the subject matter of proof may be established within the framework of criminal, administrative or civil proceedings using the entire list of procedural sources of evidence, which, regardless of the type of national proceedings, tend towards unification.

A list of relevant and admissible evidence (documents from religious communities, testimonies, confirmation of previous activities, etc.) that may confirm conscientious refusal to bear or use weapons under martial law in Ukraine has been outlined.

It has been established that courts in this category of cases must establish the existence of sincere belief in a person using the standard of proof "beyond reasonable doubt" (in criminal and administrative proceedings). In civil proceedings, such circumstances of the case must be established with sufficient certainty.

Keywords: judicial evidence; sincere belief; standard of proof; Supreme Court practice.